

*Lauluisa
sünnipaiga
lugu*

LAULUISALE

1882. aasta lõikuskuu 13. päeva mälestuseks
Ernst Enno 1905

*Sa meie surmaööde igatsevast kumast,
Me mälestustesära virvendavast hoost
Lõid lootva mure kuningliku laulukoja,
Lõid meile ilurõõmu pisarpäevi loost.*

*Veel kuuleme su hinge virgutavat kaja,
Me silmis mängib mälestades naer ja nutt,
Ja huultel kaigub uue õnne raudne lootus,
Me sõber o m a elu, - kadund noru jutt.*

*Veel süda soojeneb su vaimustuseleegis,
Uus sugu võrsub kõvenevas valguses –
Me seisame su ilu koidukulla kaldal
Ja joome janu, joome võimu kasvades.*

*Näe, udu liigub... päike lõkendaval mängul
Teed otsib alla talu hingetaresse...
Su unund vaimutempli, kadund ehitaja,
Me asetame jälle rahva südame! –*

*Sa tule, vaata oma kodupõllu kasvu,
Sa tule, isa, oma noori õnnista –
Me pühendame sulle paleuste lennu,
Me pühendame sulle adra läikiva*

Kaanefoto juurde:

*Kadrinas avati Fr. R. Kreutzwaldile mälestusmärk.
Ristipäeval, 25-ndal mail 1933 avati Kadrinas “Viru-lauliku” Friedrich
Reinhold Kreuzwaldi mälestussammas umb. 1500 inimese osavõtul. Mäles-
tusmärk valmistati insener Veebergi kava järgi Kadrina Põllumeeste Seltsi
noorte osakonna poolt ja asetati Kreutzwaldi sünnikoha ahervartele.*

(Ajakiri “Olion” nr 5/6 1933, lk 383)

SAATEKS

Eesti rahva poolt hellitavalt-austavalt Lauluisaks ja Viru Laulikuks kutsutud Friedrich Reinhold Kreutzwaldi sünnist möödub 2003. aasta 26. detsembril 200 aastat. Sellise aukartust äratava aastate arvu puhul on päris mitu korda tähistatud juubelisünniaastapäevi. Kõigil neil puhkudel on avaldatud küll uusi elulugu ja loomingut puudutavaid uurimisandmeid, küll meenutusi ja asjakohaste ürituste-tegevuste ülevaateid. Eesti rahvaeepose “Kalevipoeg” loomine ja ilmumine jätsid meie kultuurilukku jälje, mille peal asus kasvama ja kosuma kogu rahvuslik kultuur. Juba Eesti Wabariigi algusaastail pidas Kadrina tolleaegne pastor Virumaa praost Gustav Beermann vajalikuks Lauluisa mälestuse jäädvustamist. Ta tegi ka algust selle sugu-puu juurte uurimisega.

Aastad on läinud ja taas kord on põhjust Lauluisale tavapärasest rohkem mõelda ja muul moel tähelepanu pühendada. Käesolev väikevihik on tagasi-vaade varem avaldatud kirjutustele. Need ei ole oma päevakohasust kaotanud, on vaid aegade unustustetolmu alla jäänud. Samuti ei tohiks ammustel aegadel vajalik olnud poliitiline alatoon tänapäeval esile kutsuda muud kui vaid heatahtlikke muigeid. Nii mõnegi inimese eneseleidmine neis lugudes peaks aga kujunema südantsoojendavaks noorusmälestuseks.

Aastakümnete jooksul on tuntud kultuuri- ja loomeinimesed Lauluisa sünnipaika külastanud ja seejärel oma muljeid kirja pannud ning ka ajakirjanduses avaldanud. Pühendagem neile jälle kord tähelepanu, mida nad siiralt väärivad. Eriti hästi häälestab läinud sajandi kolmekümnendate aastate lainele professor Gustav Siutsu ajastuomane kirjastiil. Tema uurimused on magusaks palaks Kreutzwaldi suguvõsa juurte uurijatele.

Ka see fakt, et Kadrina Põllumeeste Seltsi noorteseksioon puutöökursustel (toimus leerimajas) 1933. aastal peitsitud kuuseplangust mälestustahvli valmistas ja sellega Lauluisa sünnipaika tähistas tema 130. sünniaastapäeva puhul, ei ole tänapäeval eriti teada. Õnneks on sellest säilinud foto.

Aidaku käesolev trükis möödunud aegade mõtteid, tundeid, suuri planeerimisi ja tehtud töid tuua meie kaasaega. Aidaku ta Viru Lauliku mälestust elavana hoida ja üha juurde sirguvale noorsoole tutvustada.

Koostaja Tiiu Uusküla

Kreutzwaldi rahvapark

(ajaleht "Postimees" nr 132 16.(3.) juunil 1921)

Eesti Rahva Muuseum, Õpetatud Eesti Selts, Eesti Kirjanduse Selts ja Akadeemiline Emakeele Selts on riigivanema poole pöördunud järgmise palvega:

Kirjanduslistest toodetest ei ole ükski Eesti rahvuslise ja vaimse elu kohta suurt mõju avaldanud kui "Kalevipoeg". Ta korjajale ja loojale Dr Friedrich Kreutzwaldile võlgneb Eesti rahvas ja riik jäädavat tänu.

Kuidas peab riik ja rahvas selle tänuvõla tasuma? Kas ehk seega, kui Tartu ehk Tallinna tore mälestussammas püsti pandaks? Aga selle mälestussambaga ei taha meie, allakirjutajad seltsid, praegu tegemist teha. Küll aga arvame meie, kirjanduslike ja teaduslike seltside edustajad, oma kohuseks kõik teha, et "Kalevipoja" looja mälestust ellu äratada, mälestust, mis kirjanduslistele ja teaduslistele ja ühtlasi ka rahvuslike pieteedi nõuetele vastaks. Oleks tarvis nõndanimetatud Neeruti-Shweitsi muuta Kreutzwaldi lipu all rahvuslikeks. See maakoht oma metsadega, mägedega, järvedega on kuulus looduslik ja tähtis Kalevipoja mälestusmärkide poolest (Kalevipoja hobuse jäljed, künnivaod jne), kui ka selle poolest, et siin ümbruses lugulaulu looja sündinud ja suureks on kasvanud. Vist ei oleks Kreutzwald "Kalevipoega" iial kirjutanud, ega see lugulaul ialgi rahvusvahelise uurimise ja Eesti raudvaraks saanud kui ümbrus luuletaja kohta oma mälestusega muljeid ei oleks avaldanud ega teda vaimustanud. Ja ümberpöörduvalt: me ei saaks Kreutzwaldi mõttekujutusest loomisjõust sugugi aru, kui Neeruti-Shweitsi metsa ja maadega nagu iga muu alaga ümber käidaks.

Herra riigivanem, ärge seda lubage. Kandke hoolt, et see ala, umbes 3-4 versta pikk ja 1-2 versta lai, Kalevipoja auks ja Kreutzwaldi mälestuseks Eesti rahva puiestikuks saaks tunnistatud. Meie palve on see, et teie selle kavatsuse eest hoolitseksite.

See kavatus on Kadrina õpetaja G. Beermanni poolt algatatud ja ette pandud juba aasta eest Õpetatud Seltsile, kus Kreutzwald auliige olnud, kes rahva eepose Eesti keeles avaldanud, ühtlasi, ilma saates Saksa tõlkeid.

Kadrina kirikuõpetaja Gustav Beermanni kiri 21. aprillil 1928

K. A. härra Kampmann Tartus.

Ewangeliumi Lutherliku Kiriku Walitsus

- 1) Kadrina kirikusündimise ja ristimise raamat, millesse Dr. F. R. Kreutzwald'i sündimine ja ristimine sissekantud oli on Tallinnas ära hävitatud. (Eestimaa koguduste wanemad kirikuraamatud olid kogutud Rüütelkonna majasse. Sinna tuppa, kus neid raamatuid alal hoiti, määras Eesti Wabariigi walitsuse wangimajade peawalitsuse asukoha. Keegi müüs sealt salaja turukaupmeestele 120 raamatut pakkimise paberiks; nende hulgas olid ka 9 Kadrina koguduse raamatud.)
- 2) Kõige wanem liige Kreutzwald'i perekonast on Pikkasoo Tiina Teinfeldt, 82 aastat wana. Tema oli wäga heas wahekorras Dr. Kreutzwald'i pojaga, kes oli Kadrinas raudteejaama ülemaks. Nimetatud Tiina Teinfeldt wõis ka mõned andmed anda.
- 3) Kreutzwald'i perekond on Tartumaalt, Laiuse kihelkonnast sissetulnud, nimi oli "Mang ehk Mango". Weel kaunis hiljuti tarwitati Kreutzwald'i perekonna kohta lauset: "tema on Mangu suguseltsist."
- 4) Jõepere mõisa omanik wahetas endale Mango't, kes oli kirjatundja ja wiinapõletaja, ühe härja wastu. Mango poeg Rein ja selle pojad olid kõik kirjaoskajad mehed; rahwas pööras alati nende poole kirja kirjadesjus.
- 5) Dr. Kreutzwaldi isa oli Kreutzwald'i suguseltsis tuntud "Kingsepa Juhan"i " nime all. Aga kas tema ametipoolest ka kingsepp oli, seda ei ole teada.
- 6) Dr. Kreutzwald ei ole mitte Jõepere mõisas sündinud, waid Jõepere-Aru wäljawahi talus, mis Jõepere mõisa kõrtsi taga metsa ääres oli. Põllu sees on weel praegugi talu endised aherwarred näha. Dr. Kreutzwald ise on pärast weel oma sündimispaika waatamas käinud.
- 7) Dr. Kreutzwald sai saksakeelsed nimed seepärast, et temal oli ristiiisaks Jõepere mõisa omanik. (Wahest ehk leidub Ülikooli arhiwis Dr. Kreutzwald'i ristimise tunnistuse ärakiri).

- 8) 1834 aasta Kadrina ristimise raamatutes ei ole veel perekonnanimesi, waid on ainult elukoha järel nimetud, aga need leiab ristimiseraamatust üles, wanemate perekonnaraamatute kaasabil.
- 9) Kadrina koguduse perekonnanime andmise protokollid olid ka ülal nimetud Rüütelkonna majas, kus neid osa kaduma läks. Järele jäänud raamatud hoitakse alal Eesti prowintiaal muuseumis. Kuid, wõib olla, et nimetud protokollid Tartu Riigiarhiivis on, kuhu ka Kadrina Heinrich Sthal'i aegne annetuse kiri sattunud on.
- 10) Kirjutan wälja perekonnaraamatus leiduwad andmed Kreutzwaldi perekonna kohta. Saksi wallas, Jõeperes, Kiku külas, Nõmmkülas, Ämmamäe kõrtsis j.n.e. on praegugi veel Kreutzwald'i perekonnaliikmeid elamas. (Wanemad Kreutzwald'id on õige wanaks elanud.) Kui wahest ehk Hageri kiriku perekonnaraamatus on leida Johann Kreutzwald'i kirjad, siis saaks teada, kes Reinu poegadest oli kõige wanem. Johann oli siit wäljaläinud ja sellepärast ei ole ka teda Kadrina perekonnaraamatutes leida.
- 11) Üliõpilane, kes siin Kreutzwald'i perekonnaliikmeid wäljakirjutas ei oskanud kirikuraamatuid käsitada, mind ennast aga ei juhtunud sell päewal kodus olema. Ühe lehekülje peal on kirjutud "Kreutzwald Reinhold S." (=Reinhold's Sohn), see on Reinhold'i poeg. Tema on sellest ka wist selle perekonna nime Reinholdson'i leidnud. Nimetud Kreutzwald on laulatuse raamatu järele 1840 aastal Sõmerult Kadrina tulnud ja wõttis siin naiseks ühe Kreutzwaldi.
- 12) Kiku Kreutzwald'ide juures on veel praegu äratunda Dr. F. R. Kreutzwald'i näotüüp.
- 13) Kadrina ausamba peale asetasin: Dr. F. R. Kreutzwald Eestimeele eestwõtteleja Kadrinast". Arwan aga, et seltskond ehk kultuurkapitali walitsus peaks ülalnimetatud Dr. Kreutzwald'i sünnitalu aherwarte kohta mälestustahwli püstitama.
- 14) Konwendide protokollidest ei ole mina veel mitte leidnud, kes tollaegne Jõepere mõisa omanik oli.
- 15) Kui veel Kreutzwald'i suguwõsa wanemate liikmetega koku saan, siis saadan Teile edasi nendelt andmed. /.../

Kõige austusega
Gustav Beermann

KREUTZWALDI ELULOO ALGALLIKAIL

(ajakiri "Looming" nr 10 1931, siin lühendatult)

Gustav Suits

Kreutzwaldi teoskonna ja kirjavahetuste avastamiseks on viimastel aastail tehtud märgatavaid edusamme, ja seda üsna õhinal. On juurde wõidetud arvukaid lisandusi – ja jaolt lausa pöördelise tähendusega tunnetusi – tema kirjandusliku palge selgitamiseks. Kreutzwaldi **puhtelulooline uurimine** näikse selle kõrval ometi nagu sööti jäänud olevat.

Kus otseseid kirjapanekuid puudub, kus kaudseidki andmeid tuleb kübemeti otsida mitmesetmelisest seosest, tuhnda arvatava ja arwamatu kuuluvusega dokumentide peidust, sääl polegi mälestiste raatmaa uuestiläbimine hõlpsamaid ülesandeid.

Niivõrd kui küsimus on liiatigi Kreutzwaldi elutee esimestest lähtekohadest, tema wanematekodust ja päritolust, on seniste sugemete puudulikkus ilmne. Ja needki wähesed tõsiasjalikud teated, mida selle elukäigu hakatusest on stereotüübiliselt korrutatud wäljaandest wäljaandesse, wõlgnevad päämiselt kahe-kolme esialgse ja omaaegse tagasiwaataja visanditele. /.../

Leidub siiski veel varjul seisnud **dokumentaalseid sugemeid** siin-sääl Kreutzwaldi elujuurte ümber. Kokkuotsituina wõivad need teadumuslisandused taoti õiendada seniseid ringkäiku sattunud eksiarvamusigi. Siis mõningad **suulised pärimused**, Kreutzwaldi põlvnemismälestised – need on küll haruldased ja ettevaatusega wõetavad. Kus puudub kindlmaid andmeid, sääl tohiksida aga kontrollimatudki pärimusteed senitundmatu vihejetena teenida tähelpanu.

Loodaksin, et alljärgnevad märkmed mõnes punktiski aitaksid lisawalgustust kiiritada tolle tugevasti hämardunud ajalise wahekauguse sompu.

1

Kreutzwaldi eluloolisi jälgi ajada – see tähendab siirduda mitu sugupõlve tagasi. Ta sünniaasta ja sünnikoht on meil küll koolitõena teada. Ta madalast saabumise tagapõhi on aga hälbinud hoopis uduseks.

Otsitavate algallikate ähmasusest avaldaksin siin enne kõike ühe esmajärgulise eluloolise dokumendi. See on orjapõlves sündinud tähtsa virulase ristimistunnistus. Selle on kaasaegne Kadrina pastor A. Knüpffer 1820. a. noore Kreutzwaldi enese tarbeks wälja kirjutanud kirikuraamatust:

“Unter dem Gute Jömper wurde geboren in dem Jahre Eintausend acht Hundert und drey den 14-ten December und getauft d: 22-sten ejusd.: **Fiedrich Reinhold**. Dessen Vater: **Kingseppa Juhhan**. Mutter: **An**. Taufzeugen: Herr Capitain Baron von Rosen, Stubenbedienter Gustav, Frau Landräthin von Vietinghoff.”

(Jömperi mõisas sündis aastal 1803 14.dets. ja ristiti 22. Friedrich Reinhold, kelle isa: Kingseppa Juhan, ema: An; vaderid: härra kapten Baron von Rosen, toapoiss Gustav, proua maahärra von Vietinghoff) – toim tõlge)

Ristis sama pastor Knüpffer, kelle korjatud on esimene tähtsam kogu eesti rahvalaule.

Aadlikest vaderitest hoolimata leiame toodud dokumendist vastuvaidlematu tõestise, et Jõepere mõisa kingsepal Juhanil ei olnud mingit perekonnanime pärandada oma pojale. Ta oli aga samuti kui ta naine Ann tõmmatud häärberi lähedusse oma mõisaorjuses. Nagu nähtub mõisa hinge kirja jälgimisest, oli ta nooremas põlves, enne kingsepa käsitööle rakedamist, võetud Jõepere härraste siseteenistusse. Friedrich Reinholdi ema osaks oli Vietinghoffi härraseid teenida tüdrukuna. 1795. a. olid Juhan ja Ann abiellunud. Abielludes oli Juhan 29 aastat, Ann 25 aastat vana.

Kummagi iga teada tol ajamomendil, tohime järeldada, et Friedrich Reinhold'i isa oli sündinud 1766. a., ema 1770. a. Mõisa revisjonilehtede pisut vankuvaid ea-andmeid arvestades on siin võimalik eksimine ühe aasta võrra. Kreutzwaldi vanemate sünniaasta täpsustamiseks on aga vähe lootust, sest et toleaeagsed Kadrina kirikuraamatud on paraku kaotsi läinud.

Friedrich Reinhold ei olnud oma vanemate esimeseks ja ainsaks lapseks. Kaks last oli mõisa kingsepa noorik juba enne seda sünnitanud. Nood varasemad võsud olid väikese Vidri Reinu vanemad surma läbi kaotanud. Kuid kingsepa Juhani suguvõsal ei ole muidu kuuldavasti puudunud sigivust. Juhaniga samast kannust kasvanud olevat veel neli venda – Rein, Tõnis, Kustas (Toomas), Joonas, kelle järglased laiale harunenud Kadrina kihelkonnas. Sellasena mäletab ja kujutleb Kadrina Kreutzwaldite sugulusuhteid vähemalt Kadrina Aruküla Reinu harust põlvnev TiinaTeinfeldt (Steinfeldt), praegu üle 80 aasta vana eideke Pikasoo saunas. Rein olevat olnud ka Juhani ja ta vennaste isa nimi. Esimeseks Fr. R. Kreutzwaldi esivanemaks Kadrina kihelkonnas olnud Mangu nimekandja. Ja see kunagine Mang olnud lõunapoolt pärit, Laiuselt, kust künnihärja vastu vahetatud Jõepere mõisa viinapõletajaks.

Sellega tuleks mõnevõrra maha tingida Kreutzwaldi kui “täisvirumaa-lase” kujutlusest.

Inimeste müümisest Laiusel 18. aastasaja lõpul teadustab J. Kõpp. Meie Friedrich Reinholdi vanaisa isa, kui kuulnud pärimusteade vastaks ta saatusele, oleks müügitel Virumaale võinud sattuda vist küll juba enne 1750. a. Laiuse kirikuraamatusse märgitud orjahingede nimestikku on võimalik jälgida 1739. aastast päale – võrdlemisi haruldase Magnuse nimelisi leidub sääl mitugi.

Millise tunnistaja sõna iseloomustaks küll noid vabade inimeste õigustest osatuid inimesi, noid suurte maaisandate meelevalla all elanud hämariklasi? Ükski biograafiline leksikon ei anna sellele vastust. Vanakese Tiina Teinfeldt jutustust mööda olnud Laiuse Mangu järeltulijad ärksamad omataoliste hulgas. Nad on osanud lugeda, kirjutada ja ette lugeda. Nende saatusraske ärksuse usundlikuks tunnismärgiks oli herrnhuutlik meelsus. Seda tohime kinnitada järgmise dokumentaalse tõestisega vennastekoguduse vanadest kirjamälestistest.

Vennastekoguduse liikumine, maailmamurelikkude hingeehitus, tugines teatavasti lihtrahvalikele abilistele. Nende koolitamatute abiliste enesekasvatuse kuulus orjakütete alanduseski hoolas kirjaoskuse omandamine. Algkristliku vagaduse virgutamist taotlesid herrnhuutlikus vaimus peetud palvetunnid; algkristlikkude läkituste laadi olid ka selle vaimu teoliste meeleülenduslikud kirjad ühendust hoides usu- ja suguvendade vahel kaugemas ringis. Katarina II ja Paul I valitsusajal oli Põhja-Eesti vennastekoguduse lihtrahvalikest tegelastest etteküündivamaks nimeks Kulli Jüri, kes elas Harjumaal, Kolga vallas. Oma jalgsi tehtud misjonirännakuil on ta mitu korda külastanud Kadrinat. Vähe on tema misjonikirju küll meie päevini säilinud (kaks trükitud Rosenplänteri *Beiträge XII*). Käsikirjalistest teenib üks erilist tähelepanu, sest see puutub Kreutzwaldi vanemaisse ja perekondlikesse pärimustesse. See on kirjutatud 1799. a., nii siis enne Friedrich Reinholdi sündimist, adresseeritud Virumaale hiljuti abiellunud nooremale vennale, kelle vanemate mälestus vanale Kulli Jürile on kallid – “See Ramat saab antud Jõeperra mõisa Kingseppa Juhhani kätte”. Laename sellest isalikust ja pühalikult tõstetud toonis kirjutatud läkitusest siin mõned karakteristlikud kohad:

“Armas poeg Johann!

Minna terretan sind, minna armastan sind, minna mälletan sind, minna mõtlen sinno peale, minna tännan sind sinno vannemate mällestuses, ma õnnistan sinno õnsa emma armastust meie vasto, keik temma lpselikko maddalat ollemist siin ilmas temma ennese iggavesseks kassuks ja teie ettemärgiks siit ilmast läbbi minna. Minna terretan ka sinno abbikasa Anne, ja minno vanna abbikasa. Meie sovime teile üht meelt hinge ja ihho polest.”

Kulli Jüri kirjast ei selgu hästi, kas kingsepa Juhani isa Rein siis veel elas. Ema, meile nimepidi tundmatu, oli oma “lapselikult madalas olemises” igatahes juba surnud. Ärgu unustagu armas Juhani ja Ann oma õnnistatud ühenduseski, manitseb neid vana palvevend, “*selle mailma näggo lõppeb ärra*”. Ärgu kaldugu nad oma vanemate palvetest, silma-veest, Jeesuse järelkäimisest kõrvale siin “*koli maias*” siin “*kurjas ja kaduvas mailmas*”. Eks ütle Pauluski: “*Ärge püütke selle mailma sarnatsed olla!*”

Vastava kombeõpetusliku hoiatuse ja suure Valumehe selgeltnägemise sooviga lõpeb see herrnhuutlik hoolitsus:

“*Ärge käige mailma rahvaga mitte julgeste ümber, nemmad tevad teile kahjo ihho ja hinge polest, olgo se varra ehk hilja, meil ei olle nendega ossa egga kindlat sõbrust, Issand Jesus hoitko meid omma läbbi pistetud süddame jures ja omma surmatud ihho auvus ööd ja päevad...*”

Minna teie ustav sõbber Kulli Jüri läkkitan teile keik moisa rahvale neile kes Jesust armastavad. Paljo tuhhat kord tervist, veel üks kord siin ilmas. 1799.”

Vaadake, siin on ka korrektiiv sellele V. Reimani vihjele nagu tuleks karskust jutlustava Kaarli isa vastupidisest kalduvusest *Vinakatkus* järeldada, et meie Kreutzwaldi on oma noorpõlves joomise tagajärgi pidanud karedasti tunda saama! Pigemini näikse Friedrich Reinholdi isa ustavaks jäänud olevat herrnhuutlikule perekonnapärimusele. Vaevalt oleks tal muidu saanud olla seda tutvust vennastekoguduse vanema Gengega, mis õpihimulisele kingsepapojale Tallinna koolidesse tasandas teed. “*Ühel päeval sõitis vennastekoguduse hoolekandja Genge ukse ette...*” (Blumberg, Kreutzwald’s leben).

2

Mõisamehe Juhani noorema võsu sündimine sattus ligikaudu ühte märgatavate muudatustega Jõepere härraste perekondlikus seisundis. Häärberis valmistati pulmi. Landraat Heinrich v. Vietinghoffi tütar Augusta Christina, kes noore Kreutzwaldigi elus mõnevõrra osa mängis, oli abiellumas. Tema peigmeheks oli sama kapten parun v. Rosen, Johann Reinhold, kes esineb vaderina Vietinghoffide kingsepapojariistetel. Järgmise aasta maikuul peetigi pulmad. Samal aastal suri senine Jõepere mõisaomanik ja landraat.

Nende perekondlike sisesündmustega oli tingitud nähtavasti lese Charlotte v. Vietinghoffi kolimine Kaarlimõisa Rakvere kihelkonnas. Toimus Jõepere siirdumine teistesse kättesse (haagikohtunik Heinrich v. Rosenile).

Sellela oli otsustatud ka kingsepa Juhani kaasakolimise samuti nagu mitme toapoiisi, ühe koka, rätsepa, tislari, aedniku, karjamõisa vahi üleviimine. Kaarlimõisas ehk Vana-Sõmerus usaldati ausa ja hoolsa Juhani kätte – peame meiegi teda kutsuma eesnime järele – kingsepa käsitöö kõrval juba aidamehe võtmed. Vananev mõisaproua on ühes kirjas täit tunnustust avaldanud oma aidamehe teenistusustavusele. Ühtlasi armulikult maininud. Et Juhani naine Ann “kiiduväärse agarusega” täidab mõisa pereemanda kohuseid.

Kaarlimõisas – säääl ta kasvaski nende väike Vidri. Säääl kulus ta muretu lapsepõlv mõisateenijate seltsis ja moonakalaste mängumurul. Kui tohiks mingit autobiograafilist tähendust omistada abituriendi ikka jõudnud ja saksa hariduse õhkkonda astunud noormehe värsikatsel *Mein Vaterhaus*, siis oleks meie Kreutzwaldi vanemate elamu küll asetsenud nagu pärimõisast vähe eemal metsakurukeses, väikses orus, kus on kerkinud kõrged tammed, kus ojavesi on kärestikus vulisenud ja ööbik kevadõhtuti salus laksutanud. Samas värsikatkes tunnistatakse:

“*Frommer Eltern Beispiel, Tugend
Wies dem Kinde seinen Pfad.*”

(“*Minu isamaja vagade vanemate vooruslik eeskuj
näitas lapsele kätte tema tee*”-Toimetaja tõlge)

Palvemaja teerada ei ole nende usklikkude ja vooruslikkude vanemate lapsele võõras olnud.

Lapselikus palves oma meeli õppides tõstma taeva poole, on poisikene oma vagalt emalt juba varakult juhatus saanud ka lugemises. Ta õpihimu on olnud innukas ja edasijõudmine silmapaistev.

Mõisa perega tihedalt kokkupuutuva poisikese ärksad meeled ei olnud aga suletud teistsugustegi muljete omandamisest. Kreutzwaldi elulookirjeldajail on põhjust küllalt olnud märkida väikese Aida-Vidri käimist tüsedate keeleliste väljenduste, kujukate kõnekäändude ja pilkenoolte koolis, rõhutada tema kindumust mõisa ketrus- ja rehetoa kuuldud rahvaluulesse. Rahvaliku sõnalise loomingu päritud ja improviseeritud harjumused olid siis ju veel elavad nende lihtvirulaste suus, kes ei olnud vagalased. Kirjaoskus oli veel haruldane ja vaevaline. Mingid tseitungid ei toonud talupoegse teeraha ummikusse sõnumeid laia maailma tõsielulistest sündmustest. Kollektiivne mõisatöö oli aga omane pikkade ja hämarate õhtute viiteks keelepaelu lahti päästma küll orjavaimude vokivurinal, küll reheapptide ahju paistel. Võime aimata aidamehe Anne peretoa orjavaimude ees – kes-teab eeskujukski – ketramas ja kujutella kullaketrajaist

lugusid kuulatavat poisikest tema kaasas. Peretuba, peeruvalge – “see oli tükk eesti elu saksa majas”, meeliskleb Bertram-Schultz oma mälestusvisandites.

Pärastine sugurahva hämarate vaimupärimuste koguja ja väärtustaja kasvas nii siis Virumaa ürgsete luuleallikate ligiduses. Nende allikate tähtsustamist ei ole ta unustanud oma suurteose eessõnaski (“Kalevipoja” algtrüki eessõnas 1857). Ja Kreutzwald ise mõonab, et ta rahvaluuleharrastus on alganud juba maast madalast: *“Juba lapsepõlves tegi mul rõemu, et vanaaegseid lugusi, laulu ja jutu sõnu tundma õpida, ehk ma küll sel ael veel seda ei oskand ära tunda, mis jutu varre otsas kui kaun, ehk mis kui iva kasvas. Niisugune vahetegemine ilmus vast mõne hea aasta iljemine, ja seal pidin sagedaste kahetsema, et mõnda järsku polnud paremine tähelepannud, mis lapse arvus tühine näitas, aga kus siiski sala-ivakesi sees kasvas”* (Maa-rahva Kasuline Kalender 1859).

Lapsefantaasiale viirastas siis ohtralt imelikke kuuldusi ja kujusid, kord lahkeid ja naljakaid, kord jubeduseni koledaid. *“Kui jutuvestja mõnda vanast sarvikust, kodukäiatest ja nende sarnatsest oli rääkinud”*, mäletab Kalevipoja koostaja oma naiivse kasvua muljetele tagasi mõeldes, *“siis ei julgend kedagi enam üksi uksele minna, ja öösine unenägu sünnitas sagedasti nuumhärja suurusi sikkusi ja kassisi, kellel kümme sarve peas ja tulised sabad taga olid”*. Võru tohtrile meenub see aastakümnete tagant seoses suure jutumehe Toa-Jaagupiga Ohulepa mõisas, ta nooruse hilisemas asukohas. Kuid mitte vähem ei sobi nood koletiskujutlused ta veelgi lapselikumasse uniellu Vana-Sõmerus.

Eriliselt olevat Kaarlimõisa kasvandikku siiski võlunud need kangelasmuistendid, mida säälnu “vana mõisateener” Kotlep, vabaklaskmisel sugunimega Jankovits, hästi haaravalt osanud jutustada. Meie vastuvõtlik noorukene olevat teda iseäranis suure ihaga kuulanud. M. J. Eisen teeb Kotlepi Kalevipoja lauliku ja V. Reiman laseb teda talvehommikuti “Kalevite kuulutusi” kõõrutada. Ei julgeks seda tänapäev ilma kindlamate tõendisteta nii julgesti väita. Igatahes tohiksime arvata, et imepõhjuslikust maailmast huvitatud poisikesele just tolle Kotlepi seltsis on esmakordseks elamuseks olnud mõni muistendliku suurusiha kujutus Kalevipojast ja et see tutvus allarõhutud sugurahva seletamatu vägilasluulega on lisaks leidnud kohalikke kinnituspunkte. Imestunult olevat kümneaastane mõisa aidamehepoeg kord suvel Kadrina pool käies näha saanud Kalevipoja pääset ja hobuse jälgi – ümbruskonna loodusiseärasused illustreerisid kummalisest vägilasest või hiiust kuulud muistendit.

Kalevipoja “kännivaod” Kadrina kihelkonnas ahvatlesid kohalikku pas-

torit A. Knüpfferi neid mälestisi jälgima. Friedrich Reinholdi sündimise kihelkonnast pärit oli ta lemmiklugude vestjagi, nagu see selgub revisjonilehtede uurimisel: “Bedienter Gottlieb” esineb Jõepere mõisast 1804. a. üleviidute nimestikus. Kuid ta ei ole näiteks 1811. a. mitte vanem kui 24 aastat. Ühtegi vanemat Kotlepi nimelist toapoissi ei osuta Kaarlimõisa revisjonilehed. Tõsi küll, pärastise luuletajatohtri varasemasse noorusmälestistesse on kuulunud ka ühe vana rahvalauliku kuju. Kuid see ei olnud mitte mõisamees, vaid kerjuslaulik, liignimega “Rootsi rüütel”, sajandi alul kogu Virumaal tuttav. Tema leulutuste sõnad on praktiseeriva Kreutzwaldi mälu teadvusest ununud; kuid üks Simunast saadud kirjapanek meenutab talle toda vana rändlaulikut: *Saksad sõitsid Saksamaale*.

Oma võrdlemisi muretule lapsepõlvele on pärastine Kreutzwald kulutava haritlasameti ikkes vedades meelsalt kui kadunud õnnejale tagasi vaadanud. Tal ongi kahtlemata enam õnne olnud kui mitmel tuhandel teisel teorahva pojalt. “Ehk ta küll orjapõlve ajal sündinud, ei maitsnud ta ometi mitte orjust” (Eisen). Ja ta kasvuiga sattus teatavasti ühte paremat töötavate sotsiaalõiguslike uuenduste algusega, ühiskondlike pööriaastatega meie maal.

1815. a. oli pöördelise tähendusega Kaarlimõisa kingsepa ja aidamehe perekonnas: sel aastal sai isa Juhan landraat v. Vietinghoffi pärijailt vabakirja ning poeg Friedrich Reinhold viidi Rakvere kõstri Gööcki juurde kooli.

Jah, Kreutzwaldi vanemad pääsesid enesemääramise õigusetust paariate seisundist pisut enne üldist isikliku vabaduse kuulutamist Eestimaal. Oli ajamärgiks, et just noil aastail tihenesid nende mõisaorjade vabastamise juhud, kes oma pärishärraseid olid hästi teeninud. Kreutzwaldi isa ja ta perekonna individuaalsest vabastusaktist on siia maani ainult umbkaudu vihjatud, ja sedagi trükis vist üksnes M. J. Eiseni poolt. Järgnegu siin otsene väljavõte tollest 1815. a. vabakirjast.

Ärgu eksitagu meid sellejuures ootamatu priinimi Reinholdson Kreutzwaldi asemel. Kreutzwaldi nimesaamine tuleb nähtavale alles paar aastat hiljemini.

Asitõendiseks on meil praegu väljavõte Eestimaa kubermanguvalitsuse protokollist, mis on dateeritud 18. detsembril 1815. Selle protokollituumaks on pitsatiga varustatud vabakiri. Raamtekstist nähtub Johann Reinholdsohni palve tema ja ta omaste vabaduse uuestilegitimeerimise asjus. Osutub, et palujalt on Rakvere lähedal asetsevas Rägavere-Aru kõrtsis varastatud talle sama aasta kevadel antud kallis dokument. Kubermanguva-

litsus otsustab, pärast vastavate asitõendiste läbikatsumist, tähendatud Reinholdsohni soovi rahuldada ta originaal-vabakirja uuendatud kinnitamise. See landraat v. Vietinghoffi pärijate poolt annetatud inimõiguste kingitus kuulub sõnasõnalt järgmiselt:

“Zur Belohnung langer treu geleisteter Dienste sprechen wir hier hiermittelst den hiesigen Kletenkerl Johann Reinholdsohn von allen künftigen Erbverhältnissen für sch und seine Descendenz feyerlich los, dergestalt und also, dass er mit seinem Weibe und Sohn seinen Wohnort wählen kann, wo er will und niemand von uns oder unseren Erben befugt seyn soll gedachten Johann Reinholdsohn oder seine Nachkommen in dem Genuss ihrer erlangten Freyheit zu turbiren oder die Rechtmässigkeit derselben aus irgendeinem Vorwande anzustreiten.”

“Tänuühiks pika ustava tehtud töö eest kuulutame me käesolevaga praeguse pärisorja Johann Reinholdi poja vabaks kõikidest tulevatest pärandisuhetest. Ta võib valida ise koha, kus oma naise ja pojaga elada soovib. Ja mitte keegi meist ega meie pärijatest ei saa volitusi Johann Reinholdi poega ega tema järglaste vabadust takistada või selle seaduspärasust vaidlustada” – toimetaja tõlge)

Antud Kaarlimõisas 26. aprillil 1815. Vendade Carl, Gustav ja Heinrich Vietinghoffide allkirjad perekonnavapi juurdelisamisega. Johann Reinhold-sohn oma naise Anna ja 12-aastase poja Friedrichiga esineb juba ka 1916. a. revisjoni lehel.

Gustav Suits ja Tõnis Kreutzwald kohtusid Jõeperes 1930ndail aastail.

GUSTAV SUITS VIRU LAULIKU SÜNNIMAIL

(ajakiri “Keel ja Kirjandus” nr 11 1978)

Aino Undla-Põldmäe

See oli ühel ammusel juulikuu päeval, kui post tõi koju, Kadrinasse, kus viibisin suvevaheajal, iseloomuliku käekirjaga ümbriku, mille saatjaks oli märgitud – Gustav Suits. Lugesin:

Tartus, 19. VII 37.

Väga lugupeetav ja lahke Aino Undla!

Ei tea, kas Teie praegu enam Kadrinasse viibitegi. Ütlesite, et Teie vahest juba pärast 15. juulit suvitamise lõpetate. Aga on veel täis suvi, ja Kreutzwaldi jälgi ajades näib, et lähemal päevil puutun ka Kadrinasse.

Oleksin väga rõõmus, kui Teid kord ka Teie kodus võiksin kohata.

Kesknädalal on mul ette nähtud uitmine Ohulepa ümbruskonnas Hageris. Väga võimalik, et ma neljapäeval Tallinnast võtan Virumaa suuna kl. 3 rongiga p. l. Kui ma mitte neljapäeva õhtupoolikul Kadrinasse ei jõua, siis vahest järgmise päeva õhtupoolikul.

Oleksin tänulik, kui Teie Kadrinasse olles vaevaks võtaksite mulle märki anda. Muidu ei julge ma Undlasse keerata. Praegu aga ei tea, kuhu Tallinnas oma aadressi anda. Aga ka päävarjuta rändurile võib kirjutada – poste restante. Nii siis küsingi

Tallinnas neljapäeva hommikupoolel poste restante kirja.

Kui ei peaks Kadrinasse kohtama, siis jälle nägemiseni ja tööühenduseeni Tartus.

Tõsise lugupidamise ja siira sümpaatiaga

Gustav Suits

Teatavasti oli Suitsul juba pikemat aega käsil olnud noore Kreutzwaldi uurimine. Niisiis kavatses ta jätkata matka Kreutzwaldi jälil tema sünnimail, Kadrina lähistel, kus oli varemgi käinud.

Esimesest ehmatuses toibununa – ikkagi suur luuletaja, nii austatud ja nii kardetud professor, kellel alati ümber pingeline atmosfäär ja demokraatliku mõtleja nimbus, õppetöös sõbralik, ent tuntud oma sähvivate vaimukustega – jah, toibununa teatasin kirjaga talle oma kohalolekust ning ütlesin ühtlasi tere tulemast. Professori vastuskiri lükkas aga tulemise reede õhtuks.

Tallinnas, 22. juulil 1937

V. õ preili Aino Undla!

Täna jõudsin küll linna, kohvikute ja arhiivide õhkkonda tagasi. Aga Kadrinasse täna kahjuks siiski ei jõua. Ohulepastunud väsimuski nooruse nõtkust kaotavais (jalaränduri) jäsemeis.

Mu esimeseks käiguks Tallinnas oli muidugi küsida Teie loodetud kirja. Ammu pole saanud enam mingit poste restante-kirja, veel vähem nii lahkelt entusiastlikku – liig kinnistunud mu aadress ja amet ja muu. Täna, õilis ja kallid hing! Võiksin ma ühes oma seljakotiga Kadrina raudteejaama jätta pisut ka oma aastate koomast, siis võiksin vähemalt laupäevani olla õnnelik!

Teid austades ja tänase asjata ootamise eest andestust paludes

Gustav Suits

Ent reede õhtupoolikul sadas ränka vihma. Õnnekombel sain vastuminekus muretseda kohaliku eraauto. Külaline tuli, nagu kohane luuletajale – ossianlikus tormis, astudes vagunitrepile koos hirmsa kõuekärgatusega. Jõudnud kohale, palus Suits meie sõidutajat viia meid järgmisel päeval Jõeperre. Kodus oskas ta pingelise atmosfääri hajutada ja liituda jutukalt mu kodurahvaga.

Sadas kogu õhtu, tormituul peksis märgi saareoksi vastu aknaruute, veetorud jorisesid madalalt. Selle õhtu tubase poole täitsime musitseerimisega. Külaline tundis huvi oma luule viisistuste vastu, mida olin kogunud ja mida esitasin klaveri saatel, aga ka klassikute vastu. Siis teatas Suits epateerivalt, et tema polevat üldse musikaalne, ometi olevat ta noorpõlves avaldanud muusikaarvustusi, kuid kus või millal, seda ta ühegi hinna eest ei ütlevat. Teades minu kõikumist muusika ja kirjandusteaduse vahel, soovitas ta mul minna muusika poolele, millega võrraldes kirjandusteadus olevat igav. Eriti hindas ta ooperit ja ooperilaulja elukutset, kus kõik koos – laul, muusika, poeedi sõna ning süžee. Kõlas nagu luuletaja sisemäsu kirjandusteaduse vastu. Suits jutustas veel oma esimestest teatrisaabastest ja paljust muust.

Laupäevast sai Jõepere päev. Sõitsime Kadrinast umbes seitse kilomeetrit Assamalla teed lõunasse ja siis tuli pöörata vasakule. Kohe kerkis lainelises maastikus, sealpool Loobu jõe orgu tõusval kaldahõlmal, pargi rohelistes, Jõepere mõisaansambel, kõige ees võimas arhailine viinaköök.

Mõisas oli kunagi hernhuutliku koguduse keskus, oli Jõepere ringkond, seletas Suits meie sõidutajale, kellega ta oli kogu tee elavas vestluses ja kellele tahtis selgitada Jõepere mõisa tähtsust. Siit ju Kreutzwald põlvnes. Jõepere mõisa pärisorjad olid tema vanemad, kingsepa Juhan ja Ann liikusid siin õuedel, pärisorjana sündis ka Friedrich Reinhold. Siin ümbuses elas veelgi tema sugulasi, nagu olin kuulnud Siutsu loengutel ja rahvasuust.

Mõisa häärber oli hävinud. Suits nähtavasti oli siin varem käinud ja leidis võssa ning kõrgesse maltsa mattunud varemed üsna kergesti. (Praegu peab kohalik pärimus endiseks häärberiks põlenud ja uuesti ülesehitatud

väiksepoolset hoonet.) Vundamendikividele tõusnud professor kuulutas žestikuleerides: “Siin tantsis kord uhketes tualettides Charlotte von Vietinghoff!”

Suurt teed mööda veel kilomeetrit kolm edasi ja siis paremale pöörates jõudsim Ristmetsa koha juurde, mida peetakse Kreutzwaldi sünnipaigaks. Kadrina noorte poolt oli see märgitud suure puutahvliga (1933), tahvliil kiri: “Kaugel näen kodu kasvamas. Fr. R. Kreutzwaldi sünnikoht.” Tähise ala igale nurgale oli istutatud noor kasepuu. Suits sai jutule tuttava asunikutalu peremehega ja külameestega, arutati Kreutzwaldi kaugete sugulaste elukohati. Kõnelus toimus hobustekopli nurgas, kus hobused nii aukartuseta nügisid professorit ja segasid jutuajamist. Tänapäeval tähistab Viru lauliku sünnipaika kujur J. Raudsepa raiutud raske graniitahukas Kreutzwaldi reljeefiga. Kased on suured, ümber on istutatud noor park.

Õhtul võttis Suits ette visiidi kirikumõisa, sest pastor Beermann oli Kreutzwaldi suguvõsa jälginud. Saatsin külalise surnuaia väravani, kaasa ei läinud – kiriku ja pastoraadiga polnud meie perel suhteid. Pärast teelauas välkusid professori silmad kõnekalt prillide taga, kui ta lausus: “Üks puudel istus paremal, teine vasemal.” Ja ei silpigi rohkem.

Pühapäeva ennelõunal asusime jalgsimatka Neeruti mägedesse, Kalevipoja künnivagudele. Kuidas küll üht elus kordumatut päeva suuta mälestustest elavaks manada! Kadrina oli tookord veel rohkem maastik kui asula. Suur langus Loobu jõe sängi ja sealt poolringis tõus Sootaguse ja Neeruti mägedeks, millel üll metsade kutsuv sinetus. Teadsin hästi põldudevahelist otserada mägedesse, mis lühendas teed viielt kilomeetrit neljale. Rada viis meid üle raudteesilla, mööda Päre mõisast, kus oli surnud kirjanik Kaarel Krimm, kelle elust pidin professorile mõndagi jutustama. Edasi tuli Võduvere küla uhkete viljaväljade vahel, läksime üle niidetud puisniidu, mööda Mäeotsa pere kuulsast kirsiaia, mida Kreutzwald meenutab “Kalevipoja” esitrüki kommentaaris. Alles oli sellest küll vaid neli-viis koomiliselt kõrget toigast, ladvas midagi luuataolist. Maailm oli koguni teine kui tavaliselt. Öösel oli sadanud, oli vihmajärgne, oli värsket, kõik hingas, lõhnas, vines päikest nõrgus läbi laotuse. Oli sume ja siiski nii kuum, et nisupead praksusid küpsedes.

Esimese peatuse tegime Mäeotsa linnamäel (ka Kalevipoja peaasemeks nimetatud), et vaadelda vana linnuse müürisäilmeid. Iidne, üle kihelkonna paistvate jaanitulede paik, kõrgeim koht lagedama esiküljega. Kolm kirikutorni oli sealt näha: Kadrina, Rakvere, Haljala. Ees avar vaade Kadrinani. Oli suur puhkus seista nii suure avaruse hiigelliua ees!

Sealt algas kaks Kalevipoja künnivao harja. Läksime käidavamalt, Valgeristi mäe mööda. Enne veel püüdis Suits siit ülalt vaadates leida Linnamäe alusel Pikasoos sauna, kus oli elanud ja paar aastat tagasi surnud Tiina Teinfeldt, Kreutzwaldi lähisugulasi, kellelt oli saadud palju pärimusteateid suguvõsa kohta. Asjata. Siis nõudis kogu tähelepanu looduse fantaasiamäng, see iga uus kord uuesti haarav maastik: kord otse raja kõrvalt langev kuristik, sügavikus kuuskede võbinat-peale-ajav pimedik ja puude valgusesse pürgivad ladvad, teisel laum org heledate lehtpuudega. Pidevalt saadavad meid kahekordsed metsad, ühed ulatuvad orgudest harjani, teised harjast kõrgustesse. Vasakult vilgub Orajärv. Uusi vaatepilte lakkamatult. Polnud sel kitsal rajal möödapääsu muiste kahel pulmarongil, kaks kivi tunnistamas õnnetust. Tekkis ühistunne, et Neeruti Kalevipoeg on vagusid ajanud ka Kreutzwaldi “Kalevipojale”.

Kui olime tükk teed läinud, tuli vastu eideke. Suits teretas, peatus, küsis teekäigu järele. Eideke oli käinud lõikuseabilisi otsimas ja kirus poeg Juani, kes jändavat põllutöomasinatega, mis, teadagi, kõik tera põldu ajavat. Suits astus käbedal sammul tükk maad eidega kaasa, kogu aeg südamest (viru murdes) “Oi seda Juani” kaasa kirudes. Kui võõras ära pööras, läksime jälle uuesti järve poole edasi.

Nüüd jäi aega jutlemiseks. Suitsul oli südamel parajasti trükis olev “Hollandi värsipõimik”, ta elas veel selle sees, ütles arvustavaid sõnu valimiku vormikindlate luuletuste kohta. (Nagu ma pärast vaatasin, on nende tõlkes kohati midagi pingutatut.) Vaimustusega kuulutas Suits aga P. C. Boutensi tundesügavust, täiuslikku ilu ja värsimuusikat. Ta luges peast Boutensi värsse, ka luuletust “Öö varjus”, mille tõlge on saavutanud samuti muusika kõla:

*Öös varjavas
käin ootamas,
rooside rauges rahus.
Su sära otsib, varib hing,
teerajad suleb hämar ring,
käin, hingam tähekahus.*

*Oh tule ju
enne kui kuu
kuldkiiiri murraks jäided;
kurb taevaveert ta ülib hiiv,
virvendab videviku viiv
kui ojas õilmeräided.*

Ülevalt kõlasid luuletused sel üleval mäeharjal.

Siis hakkas ta ülistama vabavärssi, nagu on van Schagenil. Ja lisis: kui hakkate luuletama, siis vabavärsis, näiteks Walt Whitmani laadis.

Kuidagi sattusime jutuga maailma ajaloo rasketesse ja metsikutesse lõikudesse vanal ajal, algkristluses, ususõdades. Ja siis ta leidis, et olgu see ristiusk, mis ta on, ta on süvendanud humanismi – midagi nii hirmsat ei saa

enam juhtuda. Paraku pidi ta peagi just ristiusu toojate poolt nägema suuremaidki jubedusi. Aga kui professor keset jutuajamist jooksis oma konkskepiga liblikat taga ajama, siis mõistsin, et ta tahab kordki vaba olla oma kateedrisunnist (“teine kui veel oleks olemine, / kandilisse kantslisse ei istuks”).

Tõusvalt künkalt avanes äkki pikivaade Kahejärvele (siis veel praegust võsa ees ei olnud). Järve ühenduskanali kohast ronisime üles sadulakujulisele Sadulamäele – teine linnamägi, kus kõlakoda pidude jaoks, ümber iidsete tammejändrike ring. Tulnud veel läbi Tornimäe rinnuni ulatuvate sõnajalgade, seisime nagu ootamata intiimse, puuvarje hoidva teise järve lõpus. Kuidagi sai luuletaja ilupeeker täis, tulid Goethe sõnad: “Verweile doch!” Enne järvedest lahkumist seisatas Suits, öeldes: siia tahaks eluaseme rajada, jätta kõik see kära seal väljas. Arendas seda mõtet üksikasjadeni. Ristamäe ja tolmuse maantee kaudu tagasi tulles olime väsinud ja näljased, toidupoolist polnud kaasa võetud. “Siin ei taha mitte hingatagi,” lausus teekaaslane.

Kodus lõunalauas, nähes aias väikest poissi jooksmas, hüüatas Suits: “Teil on majas üksainus laps, mis mõte on maailmal ilma lasteta!” Siis läks külaline aeda võrkkiiresse puhkama, tuli aga varsti sealt kaebusega: teie koeral on igav, ei lasknud mind magada. Kui pahandasin koeraga, astus Suits vahele: “Kodus ei lasknud mind ema koeraga mürada, nüüd keelate jälle teie!”

Pimeneval öhtul jutlesime rõdul. Teadsin peast palju Suitsu luulet ja sain selgust mõnelegi tumedale värsikäänule. Kui tahtsin tõusta, keelas külaline: “Ootame, kuni kuu üles tõuseb!” Ootasime. Andis arvata, kuidas need sügiseseid kõrged ja kauged tähed meile kostavad: tema – tähed nagu laulaksid; mina – siristavad nagu heinaritsikad. Siis jutustas ta oma murest. Mitmed üliõpilased, kes olid lootnud temas näha suurt romantilist “Elu tule” kangelst, olnud tema väheldast kühmus kuju nähes väga pettunud. Olid temale seda otse öelnud. Pidin pihtima, et mina välimust üldse ei näinud, et mind kõitsid kohe loengu avasõnad, pidin ka ütleva, missugused: “Mu loengute muusad ja mu härrad, mitte ükskõikse südamega ei astu ma teie ette!” Lõpuks arvas Suits, et Kadrinas võiks uuesti luuletama hakata, ainult et ühekordsest muljest on vähe, muljeid peab saama korduvalt. Ei osanud midagi kosta, ei uskunud kordumatu kordumist.

Neid rõdumotiive ja meeleolusid kajastub hiljem Suitsu luuletuses “Kateedrist”.

Kulus veel esmaspäev, ärasõidu päev. Juhtisin külalise Rakvere poole Kadapikku, kus ta käis vaatamas oma üht vanemat kirjanduseõpilast Helene

Bachmann-Vaud. Jaama lähedal õnnestus tal Tiina Teinfeldti sugulaselt saada huvitavaid Kreutzwaldi suguseltsi fotosid. Lõpuks köitis Suitsu Kadrina vana jaamahoone ja selle ümbrus. Seal oli teatavasti Lauluisa poeg Alexis olnud jaamaülem. Ja poja külalisena viibis oma sünnimail ka vana Viru laulik ise. Teda, pikka kühmus vanameest, oli üks Saksi sugulasi siis näinud Kadrina lähistel.

Ärasõitu ei mäleta. Külaline reisis Rakverre, sealt edasi Rutja Karepale. Väga palju neist tihedatest päevadest on ununenud. Käigud ise oma looduseiluga aga ei unune iial.

Tartus ulatas prof. Suits mulle oma "Hollandi värsipõimiku" pühendusega "Ühe ilusa rännaku mälestuseks".

LAULUISA NOORUSMAIL JÕEPERE

Paul Rummo 1953

Siin kogu vaateväli vilja kaob.

*Näol kooldus kõrred, teratulvast rasked,
kään kassitapulises vesivaos.*

*Kesk küpse põllu kumendavat vaske
kolhoosinurme rüppe peitnud
on rohtund ahervare, neli nõtket kaske.*

*Hea tundmatu poolt istutatud puud
täis rästanoorukite jutuvada:*

ei väsi lennumuljeist nende suud.

*Mu mõte rändab minevikurada
ja seisatab Ristmetsa tare ees.*

Läind aasta – verstaposte poolteistsada..

*Tuhk, tukid vingu vinetavad lees;
on ahju pandud aganased kakud
ning koldel kõrdipada juba kees.*

Suits paja-august tahmund räästast lakub.

Ristmetsa noorikut kui ilmsi näen...

Ann tõstab asket toobrit lävepakul,

vaest põllusiilu silmitsema jääb.

*Ta seisab mõtlükuna tuulekojas
ja hellalt põlle alla paneb käed,
rõõm, mure silmis tulevasesst pojast.*

KREUTZWALDI JÄLGEDEL

(ajakiri "Pioneer" nr 12 1953)

Paul Rummo

1.Kadrina lähedal Jõeperes on kolhoosinurme keskel rohtunud majaase. Siin oli kunagi Ristmetsa vabadikutare, kus 26. detsembril 1803. aastal sündis Friedrich Reinhold Kreutzwald. Eesti rahva suure poja sünnikoha tähistamiseks on kunagise maja nurkade kohale istutatud neli saledat kaske. Kreutzwaldi 150. sünniaastapäeva puhul püstitatakse nende kaskede keskele graniidist mälestusmärk Lauluisa portreebareljeefiga.

2.Kreutzwaldi lapsepõlv möödus Kaarlis, mõne kilomeetri kaugusel Rakverest. Siin on vooreharjal suured rändrahnud, millel noor Kreutzwald, siis naabrite poolt Aida-Vidriks hüütud, sageli armastas istuda ja unistada. Neid kaljumürakaid nimetatakse kohapeal praegugi veel Kreutzwaldi kivideks, ja nende ümbrus on siinse nooruse sagedaseks pidupaigaks.

3.Rakvere iluks ja uhkuseks on laialdane tammepark. Selles kaunis tammikus armastas 13 – 14aastane Kreutzwald vabal ajal jalutada ja sõpradega mängida. Oma ärksailt vanemail kirjaoskuse selgeks õppinud, õnnestus Kreutzwaldil Rakvere kooli õppima pääseda. Ainult üsna üksikuil eesti soost noorukeil läks sel pimedal pärisorjuse ajal korda kooliharidust saada. "Mina tunnen väga selgesti kõik köied ja kammitsad, mis eesti poja jalga kinnitavad, enne kui ta külavainult targema rahva seltsi jõuab saada," kirjutas Kreutzwald hiljem. Kõik meie kodumaa vähesed koolid olid sel ajal saksa-keelsed. Kreutzwald kirjutab oma eluloos, et ta astus Rakvere kooli, "ilma et sõnakestki saksa keelt oleks osanud". Kuigi ta ei saanud emakeelset haridust, kuigi kõrgid balti-sakslased taotlesid "külavainult targema rahva seltsi jõudnud" üksikuid eestlasi ümberrahvustada, "kadakasaksteks" muuta, jäi Kreutzwald oma rahvale truuks. "Ma olen õige uhke sellele, et ennast eestlaseks tohin nimetada," tunnistab ta. Eesti kirjandust rajades, eesti keelt arendades pidas ta kalliks eesti rahva iidseid sõprussidemeid suure vene rahvaga, tema eesrindliku kultuuriga: "Vene keel on meie lastele nii tarvilik kui igapäevane leivapaluke."

4.Ohulepas, Rapla rajoonis, on säilinud igivana hoone, kus Kreutzwald pärast Rakvere koolist vaesuse tõttu lahkumist oma vanemate juures elas. Juba lapseas tundis ta suurt kiindumust rahvamuinasjuttude vastu. Siin, Ohulepas, ärkas noores Kreutzwaldis juba teadlikum huvi rahvaloomingu vastu, esimesed kavatsused rahvaluule kogumiseks, selle kirjanduslikuks ümber töötamiseks, mis hiljem saigi tema peamiseks elutöök.

5.Kreutzwald jätkas oma haridusteed määratud raskusi ületades Tallinnas, Peterburis ja eriti Tartu ülikoolis, mille lõpetamise järel asus arstina Võrusse,

mis jäi tema kodulinnaks tervelt neljakümne neljaks aastaks. Siin valmis kogu tema kirjanduslik looming, sealhulgas “Kalevipoeg”. Nüüd asub tema eluhoones Krutzwaldi memoriaalmuuseum.

6.1839. aastal pidas Kreutzwaldi lähedane sõber, esimene eesti teadlane Faehlmann Õpetatud Eesti Seltsis kõne, milles ta algatas mõtte “Kalevipoja” koostamiseks. Faehlmann jutustas, kuidas ta oma nooruses esmakordselt kuulnud Kalevite kangetest tegudest. “Oma kuulajaid palun ma endale ette kujutada, et me 66 versta Tartust eemal oleme; siin läheb tee kahte harusse, pahemat kätt pöörab tee Tallinna poole üle Piibe, paremat kätt Rakveresse ja Narva.” Sellel teelahkmel (mida meie foto tänapäevaselt kujutab) jutustanud ööpuhkusele asunud teesillutajatele üks lumivalge habemega vanake Kalevipojast ja Faehlmanni tekkinud seda kuulates idee kangelaslugude kirjapanemiseks. Faehlmanni varajane surm aga katkestas selle töö ja Kreutzwaldist sai eesti rahvaeepose koostaja.

7.“Kalevipoja” esimese trüki (1857) eessõnas kirjutab Kreutzwald: “Pärast seda, kui rahvasuus viimne muinasloo hääl lakkab helisemast, juhivad meie kodupinna kivid, mäekingud, jõed ja järved veelgi nendele jälgedele, mis kangelase vägev käik on järele jätnud.” Ja tõepoolest – kogu Eestimaa pinnal on külluses Kalevipoja “viske-kive”, “kännivagusid”, “magamisasemeid”, “hobuse jälgi” jne. Kauni Saadjärve kaldal, tuntud Kukulinna pioneerilaagri lähedal, kus Kalevi kolm poega korraldasid viskevõistluse, asub “Kalevipoja istekivi”.

8.Alatskivil, Ninakülas, ulatub kaljurahnude rida Peipsi vetesse. Pärast seda, kui Kalevipoeg oli Pihkvast lauakoormaga tulles otse läbi Peipsi vete sumanud, otsustas ta, nagu rahvaeepos jutustab, ehitada silla üle Peipsi. Kohta nimetatakse rahva-suus “Kalevipoja sillaks”.

9.Kes ei tunneks rahvaeepose võitlushüüdu: “Tutu-lutu, tutu-lutu!” hüüdis Kalevite sarvi...?! Siin, Assamalla, oli Kalevipoja suur võitlustanner maale tunginud vaenlastega. Assamalla luht on, nagu rahvapärilised jutustavad, tekkinud siin surma saanud Kalevipoja hobuse nahast. Läheduses on künklik maastik. Mäekünkad aga tekkinud nii: surnud hobuse ohjadest tekkinud Otimägi, valjastest – Varesevägi, sadulast – Salumägi, maksast – Maksamägi...

10.Siin, Kääpa jõel, juhtus muinasloo järgi ränk õnnetus jõest läbi sammuva Kalevipojaga: jõe põhjas lebanud mõök kerkis nõiasõnade mõjul ja lõikas kangelase jalad läbi. Läbi soise maastiku voolav kitsas jõgi on rikkalikult ehitatud valgete vesiroosidega. Lähedases soos aga mürisevad võsalõikajad ja kännujuurijad, turtsuvad vägevad traktorid. Soost võidetud uudismaal hällib kuldne vilid, jutustades sellest, et Kalev on jõudnud koju oma lastele õnne tooma...

“TA SÕNAD PÕLESID KUI TULI ÖÖS..”

(ajaleht “Punane Täht” nr 151 26.12.1978).

Linda Laidmaa, Kohala 8-kl kooli õpetaja

Friedrich Reinhold Kreutzwald, eesti rahvusliku kirjanduse rajaja, folklorist ja valgustaja-demokraat sündis 175 aastat tagasi Virumaal Kadrina kihelkonnas Jõepere mõisa lähedal Ristmetsa vabadikukohal. Tema isa, perekonnanimeta pärisori Juhan, oli mõisa kingsepp.

Tulevasele kirjanikule anti koolipõlves sünnikoha järgi nimeks saksa-pärane perekonnanimi Kreutzwald, ta ise aga kasutas sageli oma tööde all nii eestipäraseid eesnimetusi kui ka perekonnanimena sünnikoha rahvapärast nimetust – Vidri Rein Ristmets.

Oma kirjandusliku, publitsistliku ja folkloristliku tegevusega tõusis Kreutzwald tekkiva eesti kultuurielu keskseks kujukaks, tema töid ja isikut hinnati kõrgelt. Õpetlike ja rahvalgustuslike kirjutistega tahtis ta lugejate silmaringi avardada, teadmisi levitada ja iseseisvat mõtlemist arendada. Kreutzwald hindas kirjandust kui ideelise võitluse võimsat relva, mõistis selgesti selle suurt ühiskondlik-kasvatuslikku tähtsust. Kõige paremini on iseloomustanud Kreutzwaldi kirjanduslikku tegevust, selle mõju J. Smuul, öeldes: “*Ta sõnad põlesid kui tuli öös...*”

Humaanse kultuuritegelasena püüdis Kreutzwald eesti talupoegi mõisnike omavoli alt vabastada ja neile inimväärseid elamistingimusi luua. Kreutzwald oli tõeline patrioot ja pidas ennast uhkusega eestlaseks. Talurahvas, tema kannatused ja igatsused said talle lähedaseks eelkõige suulise rahvaloomingu kaudu, mida ta juba lapsena vaimustusega kuulas.

Kreutzwaldi suurim loominguline saavutus, tema elutöö, on eesti rahvaeepose “Kalevipoeg” koostamine rahvaluule ainestikul. Oma rõhumisevastase ideestiku, rahvaliku ainese ja rahvalikult omaloomelise kunstilise vormi poolest oli “Kalevipoeg” uus nähtus, mis oluliselt mõjutas kogu järgneva rahvusliku ärkamise perioodi kirjandust, samuti ühiskondliku mõtte arengut.

Fr. R. Kreutzwaldi tegevust on vääriliselt hinnatud meie ühiskonnas. Eepost on nõukogude ajal välja antud viiel korral ja neljal korral ka venekeelses tõlkes. 1961. aastal, “Kalevipoja” ilmumise 100. aastapäeval, toimusid suured pidustused. Laialdaselt leidis tähistamist ka Kreutzwaldi 150. sünniaastapäev, sel puhul ilmus tema viieköiteline teostekogu.

Kuid alati pole see nii olnud. Kahe oma suunalt vastandliku kultuuri ole-

masolu igas rahvuslikus kultuuris ja nendevaheline võitlus, mida õpetab nägema V.I.Lenin, leiavad veenva kinnituse ka Kreutzwaldi loomingulise pärandi saatuse jälgimisel.

Aastakümnete jooksul püüdis kodanlus igati moonutada ja vassida “Kalevipoja” ideid. Eeposest sai teos, mille ümber ligemale terve sajandi jooksul toimus kahe kultuuri võitlus. Kodanlik-natsionalistliku diktatuuri päevil õpetati koolides ja püüti õpilastesse sisendada halvustavat suhtumist “Kalevipojasse”. Teose käsitlemisel moonutati selles esinevaid progressiivseid ideid. Vihjati eepose vormi ning stiili küündimatusele. Olid kõrvaldatud värsid, milles ilmekalt väljendus eesti ja vene rahva sõprus jpm. Eeposes kajastuv rõhumisvastase võitluse idee, selle demokraatlik hoiak oli eesti kodanlusele vastukarva. Kogu võitlus, mis on toimunud eepose ümber, osutab ilmekalt, et kodanlus tunnetas õigesti “Kalevipoja” tähtsust ja tema jõudu, sellest tingituna püüti kõigiti võltsida eepose ideid ja probleeme, katsuti teost igati maha teha, kardeti välja anda terviklikku, kärpimata “Kalevipoega”. Alles nõukogude võimu tingimustes on eesti rahva eepos saanud väärilise hinnangu osaliseks. Eeposest on ilmunud massilises tiraažis uued väljaanded, mille aluseks on Kreutzwaldi enda redigeeritud “Kalevipoeg”.

Kodanluse vaenulik kultuuripoliitika ulatus Kreutzwaldi kogu pärandi käsitlemise kohta. Nii ei peetud näiteks kodanlikus kirjandusloos üldse vajalikuks osutada tähelepanu “Ennemuistsete juttude” analüüsile, sest neil puuduvat folkloristlik väärtus, nad polevat “ehtsad”. Kodanlik kirjanduskäsitus katsus mööda hiilida sellest, mis on Kreutzwaldi tegevuses peamine – temast kui väljapaistvast valgustajast-demokraadist, pärisorjusevastasest võitlejast, kodanluse ideoloogide paljastajast, igasuguse tagurluse ja kirikliku vaimupimeduse ründajast ning aktiivsest ühiskondlikust võitlejast. Väideti otse vastupidist. Kreutzwald olevat hoidnud eemale ühiskondlikust elust, olevat propageerinud leplikkust ja rahulolemist. Eesti kodanluse suhtumist Fr. R. Krutzwaldisse näitab seegi, et Viru lauliku sünnikoht Jõeperes oli kõikide poolt unustatud.

Allakirjutanu meenutab:

1933. aastal asusin pärast Rakvere Õpetajate Seminari lõpetamist õpetajana tööle Lasila Algkooli. Õnneliku juhuse tõttu sattusin just Kreutzwaldi sünnikoha lähedusse. Protestivaim veel kooliajast südames, kõndisin Jõepere mõisa maadel, mõtted rändamas minevikuradu. Kalevipoja künnivaod, Neeruti mäed, Jõeperest kiviviske kaugusel, samuti Assamalla luht, Sadula- ja Maksamägi – need kinnismuistised otse kutsusid tegutsema. Koos kohaliku õpetaja A. Rebasega käisime läbi Ristmetsa talu maad, Jõe-

pere mõisa ümbruse põllud ja võseriku, avastamaks suure kirjaniku sünnipaika. Lõpuks sattusin keset Ristmetsa talu viljapõldu vanale tareasele, kus kidura toomingapõõsa alt tulid nähtavale vanad ahju- ja kerisekivid. See oli kõige kõrgem kungas Ristmetsa talu maadel ja kogu mõisa ümbruses. Maapind savine ja kiviklibune, kandis kehva saaki. Kuid küllap künkakene kaitses omal ajal Ristmetsa taret kindlalt kevadiste suurvete eest.

Oli möödunud 130 aastat suure kirjaniku sünnist. Seda tuli tähistada. Agaralt hakkas abistama Kadrina Põllumeeste Selts. Telliti puust tahvel, millele lõigati sisse kirjaniku nimi, sünni- ja surma-aasta ning tekst “Kaugelt näen kodu kasvamas”. Neli kaske, mis võetud samast võsast, istutati künkale, tähistamaks kunagise Ristmetsa tare aset. Need kased on sümbolised: nad on sitked ja visad kasvama ega murdu ka tugevaimate tormide käes. Juba nelikümmend viis aastat seisavad nad seal, kaitses kirjaniku mälestust.

1933. aastast alates on igal aastal südasuvel kord kokku tulnud, et meenutada Viru laulikut tema sünnipaigas. Seal käisid kõnelemas kirjanikud ja teised kultuuritegelased. Oma südameasjaks võttis selle ka kirjanik Gustav Suits. Ta käis Jõeperes ja kohtus seal kord kirjaniku suguvõsast pärineva 80-aastase Tõnis Kreutzwaldiga, kes elas Jõepere lähedal. (Sellest kohtumisest on säilinud foto ja G. Suitsu kiri Ristmetsa talu selleaegsele omanikule A. Elurile.) Olgu öeldud, et Tõnise tütar Helene Waldmann (neiuna Kreutzwald) elab veel praegugi Jõeperes.

Kohalikul rahval oli kavas asendada puust tahvel Jõepere mõisast toodava suure põllukiviga. Kuid algas sõda ja mõte jäi teoks tegemata. Alles nõukogude korra ajal, kui laialdaselt tähistati Kreutzwaldi 150. sünniaastapäeva, pandi Jõeperesse skulptor J. Raudsepa valmistatud graniidist monument Kreutzwaldi reljeefiga. Pargi rajamisel samba ümbrusesse tahtis komisjoni esimees Schönberg kased maha lõigata, kuid A. Eluri vastuseisu tõttu need jäid. Oli ju tema ise nende istutamise juures seisnud.

Rakveres õpetajana töötamise ajal käisin igal kevadel oma õpilastega Jõeperes. See kujunes tavaks. Kohala 8-kl. Kooli raamatusõbrad peavad nüüd oma aukohuseks korrastada Viru lauliku sünnipaika, istutada sinna pargi rajamiseks puud ja kohtuda Jõeperes kirjanikega. Kunagi ei puudu siis sealt ka kirjanik Osvald Tooming. Nende nelja kase kõrval juurdub juba kindlalt ka meie istutatud tamm. Kuid kased on ja jäävad. Neist on rõõmu tundnud isegi nüüdisaegsed kirjanikud. Paul Rummo kirjutab oma luuletuses “Jõepere” neist kui “hea tundmatu poolt istutatud puudest”.

Nüüd, mil tähistame Fr. R. Kreutzwaldi 175. sünniaastapäeva, elavad

Kohala kooli kirjandussõbrad juba ammu suure juubeli tähe all. Nad on kodust kooli toonud kõik Kreutzwaldi teosed, lisa hankinud raamatukogustki ja üles seadnud näituse. Sobivasisuline seinaleht ja stend on samuti nende enda koostatud ning kujundatud. Kirjaniku 175. sünniaastapäevale pühendatud kirjandushommikul esinetakse kogu kooliperale.

23. detsembril käisid Kohala 8-kl. Kooli raamatusõbrad Uhtna Kultuurimajas, kus peeti L. Koidulale pühendatud aktus. Seal edasi sõideti Rakverre, kus võeti osa Kreutzwaldi 175. sünniaastapäeva tähistamisest.

Friedrich Reinhold Kreutzwald elab edasi mitte ainult loomingus, vaid ta jääb elama kogu eesti kirjanduse parimates – demokraatlikes traditsioonides, mis on lahutamatult seotud rahvahulkade võitlusega vabaduse, kultuuri ja inimliku õnne eest.

FR. R. KREUTZWALDI SÜNNIKOHAS

(ajaleht “Edasi Kommunismile” nr 125 1961)

A.Schönberg

“Kalevipoja” juubeliaasta tähistamiseks viiakse rajoonis läbi rida üritusi. Neist üheks suuremaks on pargi rajamine Fr. R. Kreutzwaldi sünnikohas – Jõeperes. Kuna park kujuneb vabariikliku tähtsusega kultuuriobjektiks, pole juhuslik, et selle rajamist alustati NLKP XXII kongressi eel.

Pargi rajamine ei ole lihtne ülesanne. Eriti sellepärast, et pargi kujunduses peavad kajastuma eeskätt eepose looja pärandi traditsioonid ning “Kalevipoja” teema. Samal ajal kujuneb park suurimaks korrastatud haljasalaks rajoonis.

Palju muret tegi rajajale pargi plaani väljatöötamine. Tekkis küsimus – kas isetegevuslased-asjahuvilised peaksid olema ka pargi kavandi autorid või on soovitatav eeskujuks võtta ja kasutada olemasolevaid kavandeid ja mustreid. Siiski leiti kavandile lahendus kohapeal, kuigi mitte esimese visandiga.

Hinnatava töö tegid pargi plaani väljatöötamisel sm. Kastemäe Kadrinast ja sm. Kaber Tapalt. Nende julge ja huvitav kompositsioon viib harmooniliselt kokku esivanemate loominguga ja kaasaja asjalikkuse ja lihtsuse. Lõpliku viimistlemise andis kavandile TA Eksperimentaalbioloogia Instituudi teaduslikud töötajad A. Niine ja L. Mitt-Patune.

...Kaunite Neeruti mägede taustal, varjuliste tamme all on suure kirjaniku mälestussammas, ümberringi pärnade, kaskede, jalakate ja teiste kodumaa puuliikide rühmad – sellisena näeb välja park tulevikus. Uues

pargis puuduvad liivatatud teed, lillepeenrad ja nõörsirged hekid – kõik see kaotaks loodusele omase pehme varjundirikkuse. Üldse istutatakse parki 29 puuliiki – kõik need, mis Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Riikliku Raamatukogu andmeil esinevad “Kalevipojas”.

Praegu käivad tööd uue pargi rajamisel täiel rindel. Tapa kommunaalkontori peainseneri sm. Siimoni ja teemeistri sm. Peetvere juhtimisel korrastati juba möödunud kuu lõpul juurdepääsuteed. Hästi töötas tulevase pargi maa-ala tasandamisel teehöövlijuht sm. Raaper.

Kahel korral on Jõeperes korraldanud hoogtööpäevaku Kadrina Kesk-kooli õpilased, kes tegid ka kirjaniku sünnikohas väljakaevamisi. Väljakaevamistel leiti maja vundamenti alus ja nelinurkne kividest alus, millel kunagi on asunud hooned. Hästi töötasid hoogtööpäevakul õpilased Jaak Tulp, Peele Oks ja Mart Vaikjau jt. (*Õpilaste nimed peaksid küll olema Peeter Oks ja Mart Vaikjärv- toimetaja täpsustus.*)

Hiljuti korraldatud hoogtööpäevakust võtsid osa ka Tallinna Eksperimentaalbioloogilise Instituudi töötajad, vabariigi tuntud haljastuse eriala spetsialistid sm-d Niine ja Mitt-Patune, kes märkisid ka istutatavate puude asukohad. Suur tänu neile oskusliku abi eest. Hinnatav on, et vajaliku arusaamisega suhtub nimetatud üritusse ka Kadrina Keskkool, kes on pargi rajamistöõdele saatnud alati vajaliku arvu õpilasi.

Häid näpunäiteid ja juhiseid on andnud kohalik elanik, pargi looduskaitse usaldusmees August Eluri.

Pargi rajamisel on tööde maht väga suur, mistõttu igasugune abi rajooni koolidelt ja asutustelt on tänuväärne. Kujuneb ju rajatav park armastatud kohaks eeskätt meie tulevastele põlvkondadele.

Loodusesõbrad, tulge külla Jõeperesse! Võib-olla on niisugune palju lubav kutse praegu veel mõningal määral enneaegne, kuid pole kahtlust, et Fr. R. Kreutzwaldi park saab ilusaks kingituseks kirjandus- ja loodusesõpradele ning kauniks ehteks ümberringi laiuvatele kolhoosiväljadele.

SISUJUHT

1. Saateks	lk 1
2. Kreutzwaldi rahvapark	lk 2
3. Kadrina kirikuõpetaja Gustav Beermanni kiri	lk 3
4. Kreutzwaldi eluloo algallikail	lk 5
5. Gustav Suits Viru Lauliku sünnimail	lk 13
6. Lauluisa noorusmail Jõepere	lk 18
7. Kreutzwaldi jälgedel	lk 19
8. <i>“Ta sõnad põlesid kui tuli öös...”</i>	lk 23
9. Fr. R. Kreutzwaldi sünnikohas	lk 26

KOKKU KOGUNUD JA TOIMETANUD TIJU UUSKÜLA
FOTOD ERAKOGUDEST
VÄLJAANDJA: MTÜ NEERUTI SELTS
Neeruti Seltsi Toimetised, A-525, Kadrina 2003

*Ostes käesoleva trükise, toetate Neeruti ja tema ümbruskonna
kultuuriloo jäädvustamist ning Neeruti Seltsi, kes selle oma
südameasjaks on võtnud.*